

פרשת כי תבוא, תשע"ט, מספר 1336

האם "כל המרבה הרי זה משובח" תקף גם להגבהה?

ארי צבי זיבוטפסקי

והשקץ לתאותו או שלא עשה סוכה ולולב לעצלה, איננו בחרם הזה, כי לא אמר הכתוב אשר לא יעשה את דברי התורה הזאת, אלא אמר "אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות".

מעניין שאחרי זה הרמב"ן מצטט דרשה מהירושלמי ומרחיב דבריו עליה. כתוב בדרשה: "שמעון בן יקים אומר זה החזן שהוא עומד", והרמב"ן מסביר:

ואמרו על דרך אגדה,¹ זה החזן, שאינו מקים ספרי התורה להעמידן כתקנן שלא יפלו. ולי נראה, על החזן שאינו מקים ספר תורה על הצבור להראות פני כתיבתו לכל, כמו שמפורש במסכת סופרים (יד, יד) שמגביהין אותו ומראה פני כתיבתו לעם העומדים לימינו ולשמאלו ומחזירו לפניו ולאחריו, שמצוה לכל אנשים והנשים לראות הכתוב ולכרוע ולומר 'זאת התורה אשר שם משה' וגו' (דב' ד:מד), וכן נוהגין.

הרמב"ן רואה בקללה הסופית והסתומה התייחסות להגבהת התורה, אשר אינה מבוצעת באופן הולם. כמו שהוא כתב, עניין ההגבהה מופיע לראשונה במסכת סופרים, כאשר חלק מההלכות על ההגבהה מפורטות שם. לדוגמה, שכל הגברים וכל הנשים² אשר נוכחים בקהל המתפללים צריכים לראות את הטקסט הכתוב בזמן ההגבהה.

לפי הגמרא, גלילת התורה נחשבת ככבוד הגדול ביותר (מגילה לב ע"א):

ואמר רבי שפטיה אמר רבי יוחנן: עשרה שקראו בתורה, הגדול שבהם גולל ספר תורה. הגוללו נוטל שכר כולן, דאמר רבי יהושע בן לוי: עשרה שקראו בתורה – הגולל ספר תורה קיבל שכר כולן.

בפרשתנו רשימה של שתי-עשרה קללות (כז: טו-כו), וכל קללה פותחת במילה "ארור". האחרונה שבהן: "ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם ואמר כל העם אמין" אינה קללה טיפוסית, כיוון שכל הקללות האחרות מתייחסות לפעולות ספציפיות (עשיית פסל, מסיג גבול רעהו, משגה עור בדרך, וכו'), בעוד שקללה זו כללית.

הירושלמי (וילנא) מסכת סוטה פרק ז הלכה ד) מסביר את הקללה בהתמקדו בביטוי "אשר לא יקים", ושואל "וכי יש תורה נופלת?" ההסבר על פי הירושלמי הוא: "רבי שמעון בן חלפתא אומר זה הבית (דין) שלמטון, דאמר רב חונה רב יהודה בשם שמואל על הדבר הזה קרע יאשיהו ואמר עלי להקים". הקישור ליאשיהו מבוסס כנראה על מילה דומה המופיעה בהקשר לספר התורה שהביא שפן ליאשיהו. במל"ב כב:יא מסופר שיאשיהו קרע את בגדיו (ויהי כשמע הפלך את דברי ספר התורה ויקרע את בגדיו), ושם כג:כד כתוב: "וגם את האבות ואת הידלנים ואת התרפים ואת הגללים ואת כל השקצים אשר נראו בארץ יהודה ובירושלם בער יאשיהו למען הקים את דברי התורה הכתבים על הספר אשר מצא חלקיהו הפהן בית ה'".

הראשונים חיפשו הסברים אפשריים נוספים לקללה זו. רש"י הבין זאת כחיוב לשמור על התורה כולה וכתב על אתר: "כאן כלל את כל התורה כולה וקבלוה עליהם באלה ובשבועה". הרשב"ם ראה בה הכללה של הקללות הבאות לפניה; הוא הבין כי אלו הם חטאים אשר נעשים בחשאי ולכן הסביר: "ארור אשר לא יקים - על כל עבירות שבסתר".

בניגוד לרש"י, אשר מייחס את הקללה לאי קיום המצוות, הרמב"ן מחיל את הקללה על חיסרון באמונה. כלשונו (שם):

ולפי דעתי, כי הקבלה הזאת, שיודה במצות בלבו ויהיו בעיניו אמת ויאמין שהעושה אותן יהיה לו שכר וטובה והעובר עליהן יענש, ואם יכפור באחת מהן או תהיה בעיניו בטלה לעולם הנה הוא ארור. אבל אם עבר על אחת מהן, כגון שאכל החזיר

1 ילקוט יוסף (אורח חיים, קלד, הערה יג) מציג כי הרמב"ן האמין כי זו אסמכתא ואינה דאורייתא.
2 ובמרדכי סוף הלכות תפילין (דף צ"ח ע"ב) (בהגהות דף יד ע"ד) דמוהר"ם היה נוהג להגביה להראותו לעם, וכן כתב הכל בו (סי' כ י ע"א), וז"ל במסכת סופרים כשהיה החזן על המגדל פותח הספר ומראה לעם הכתב לאנשים ולנשים ואז היו אומרים וזאת התורה וכו' מכאן סמך לנשים שדוחקות עצמן לראות ואינן יודעות על מה עכ"ל (דרכי משה הקצר אורח חיים סימן קמז).

* הרב פרופ' ארי צבי זיבוטפסקי, המרכז לחקר המוח, אוניברסיטת בר-אילן.

היא שלוש עמודות אינה הפתיחה המינימלית אלא הפתיחה הרצויה. המשנה ברורה מצטט את המגן אברהם וחולק עליו: "ונראה לי דתלוי לפי כח המגביה שיהיה ביכלתו להגביה כשהיא נגללת הרבה" (שם ס"ק ח).

חלק מהאחרונים מציינים עד שלוש עמודות, אחרים טוענים כי ההצגה צריכה להיות בדיוק שלוש עמודות. הקיצור שולחן ערוך (ר' שלמה גאנצפריד כג, כה) אומר לפתוח שלוש עמודות, ומדבריו נראה כי כוונתו היא שלוש עמודות בדיוק, לא פחות ולא יותר. השומר אמת⁴ (ז, א) מצטט את המגן אברהם, שרצוי לפתוח שלוש עמודות. רב אליעזר פאפו (נפטר בשנת 1827), מפורסם כמחבר הספר "פלא יועץ", כתב בספרו "חסד לאלפים" (סימן קלה, סעיף ד) "ויש לגלול על שלוש דפין כשמגביהו, להראות כתיבתו, לא פחות ולא יותר". לדעתו, שלוש עמודות זהו האידאל, ויותר מכך אינו רצוי. שו"ת "בצל החכמה" (הרב בצלאל שטרן, נפטר בשנת 1988, סימן ה, סעיף נה) מסביר בפירוט איך המגביה צריך להסתובב עם התורה, ומציין כי התורה צריכה להיות פתוחה לשלוש עמודות. משמע מדבריו שלוש בדיוק ואין תועלת בהוספת עמודות.

ההנחיה שהתורה צריכה להיות פתוחה שלוש עמודות ולא יותר, מוזכרת גם בהקשרים אחרים. ספר הלכות גדולות מתקופת הגאונים (סימן עה, עמודים 682-683) כותב: "ובזמן שקורא בתורה אין פותח הימנו אלא שלשה דפין בלבד, ואפילו שנים לא יפתח אלא שלשה דפין בלבד". באופן ברור נראה כי זוהי הדרך המכובדת ביותר לפתוח את ספר התורה.

הצעה מעניינת נוספת, המציינת כי שלוש עמודות הוא הנוהג הרצוי, מופיעה בנושא אחר לחלוטין.⁵ הגמרא אומרת (בבא מציעא כט ע"ב) והדבר מופיע בהלכה (שולחן ערוך, חושן משפט, משפט רס"ז סעיף כ, רצ"ב סעיף כ), שאם אדם שומר על מגילה (לא בהכרח ספר תורה) של אחר אם בעקבות שמצאה או בגלל שהתבקש לשמור עליה, הוא נדרש לפתוח אותו באופן סדיר על ידי גלגולו, כדי שלא יירקב. שם מצוין כי הפתיחה לא תהיה יותר משלוש עמודות. הלכה זו מצביעה על כך, שהדרך האידאלית לפתוח ספר תורה היא כדי שלוש עמודות; פתיחה רחבה יותר אינה ראויה ואינה לטובתו של הספר, ומשום כך אין בה כדי לחלוק את הכבוד הנדרש לתורה.

בנוסף למקורות הלכתיים אלה, קיים גם היבט השקפתי. ההגבהה מכוונת לכבד את ספר התורה; ספר התורה מוחזק פתוח בגובה ונראה לכל הקהל הנוכח בבית הכנסת. המקורות

4 עבודה על הלכות קריאת התורה על ידי הרב אברהם חיים אדאדי, המאה ה-19, לוב וישראל.

5 מבוסס על מאמר קצר שנכתב על ידי רב דוב הכוהן טרופר של ניו יורק, לזכר בנו פנחס אשר נפטר בהיותו בן שמונה (ז' בתמוז תשד"מ – ו' בתמוז תשנ"ב).

על פי המנהג האשכנזי כיום, שלפיו שני אנשים משתתפים בכך; האחד מגביה והשני גולל, יש פוסקים שמניחים כי כוונת הגמרא היא למגביה היום, שהוא מקבל את התפקיד המכובד יותר (משנה ברורה, סימן קמ"ז ס"ק ה', חיי אדם סימן לא' סעיף יג). לעומתם, אחרים סבורים כי הגולל הוא התפקיד המכובד ביותר (ערוך השולחן, אורח חיים, סימן קמ"ז סעיף ט'). מסופר על הרב שלמה זלמן אוירבך ש"פעם לאחר העליה לחתן תורה אמר רבנו להגבאי כהאי לישנא: 'מצות הגבהה ס"ת היא מצוה גדולה וחביבה עד למאד, והמגביה נוטל שכר כולם, ואני כבר שנים רבות איני זוכה במצוה זו, כי חושבים שאין זה מן הראוי לכבדני בה, לכן רוצה אני לזכות היום במצוה זו'... וכן עשו." (הליכות שלמה, פרק 12: י"ב).

יש בעיות מעשיות שעלולות לעלות בסוגיית ההגבהה. ראשית, המשנה ברורה (שם, ס"ק ז) מציינת את הברור מאליו; אדם חלש לעולם לא יכובד בהגבהה, מכיוון שכוחו אינו מאפשר לו להגביה כך שקהל המתפללים יוכל לראות את הכתוב בספר התורה. ישנה גם סכנה של הפלת ספר התורה. סכנה זו גרמה לקהילות באיטליה במאה ה-18 לחדול ממנהג ההגבהה, שינוי שהחיד"א הגן עליו (לדוד אמת, [תשמו] עמוד 13).

שאלה מעשית חשובה מאוד היא, כמה עמודות יש לפתוח בספר התורה?³ בספר "שבע השאלות שעליהן האדם נשאל בגן עדן" – The Seven Questions You're Asked in Heaven (Wolfson, Jewish Lights, Woodstock Ron Vermont, 2009) נכתב ש"עדיף שהמגביה יראה כמה שיותר עמודות מספר התורה" (עמ' 48). האם נכון הוא שעל המגביה לפתוח את ספר התורה ככל שמתאפשר? או אולי יש מספר רצוי של עמודות שהוא נדרש להראות? במסכת סופרים מופיעה התשובה: "מיד גולל ספר תורה עד שלשה דפין, ומגביהו ומראה פני כתיבתו לעם העומדים לימינו ולשמאלו, ומחזירו לפניו ולאחריו, שמצוה לכל אנשים ונשים לראות הכתוב" (מסכתות קטנות מסכת סופרים פרק יד).

באופן דומה, במאה האחת עשרה נכתב במחזור ויטרי: "מיד גולל ספר תורה עד שלשה דפין ומגביה" (מחזור ויטרי סימן תקכז). ניתן להסיק מהמקורות הללו שנדרש לפתוח בדיוק שלוש עמודות. אך בשולחן ערוך אין הנחיות באשר למספר העמודות הנדרשות. המגן אברהם מצטט את מסכת סופרים ואומר: "ואפשר דדוקא נקט ג' (מגן אברהם סימן קלד ס"ק ג). המשמעות

3 שים לב כי שאלה זו מופנית אל מנהיגי אשכנז. אצל הספרדים ישנו כיסוי קשיח לספר התורה, כך שישנה הגבלה פיזית לפתיחתו. בקהילות האיטלקיות ישנו מוט מיוחד מכסף, הנקרא "שרביט", והוא מתאים בדיוק למידות "עצי החיים" שהתורה מגוללת עליהם. בעקבות כך התורה יכולה להיפתח לשלוש או ארבע עמודות באופן מוגבל. יהודי עדן משאירים את התורה על הבימה והחזן מרים חלק מהקלף ומראה לציבור.

הברית שבין עם ישראל והקב"ה. זהו הטקסט שנקרא קודם להגבהתו (אצל אשכנזים) או לאחר הגבהתו (אצל ספרדים ועדות המזרח). לכן יש צורך לטפל בו כפי שאדם שמצא מגילה אמור לטפל בה; תשומת הלב חייבת להישאר מכוונת אל התורה. הכלל של "כל המוסיף הרי זה משובח" אינו חל במקרה זה. שכן, לפי הרמב"ן, פתיחה בלתי ראויה של ספר התורה עלולה לגרום למגביה להיות מקולל על ידי אחת הקללות המוזכרות בפרשתנו.

המסורתיים מראים בברור כי מספיקות שלוש עמודות. אין זה נדיר שהאח הגדול של חתן בר המצווה מכובד בהגבהה, ופותח אותו 5 או 6 עמודות או אף יותר. תשומת הלב של קהל המתפללים מוסתת מהתורה אל המגביה הזוכה למחמאות על חוזקו, ובעקבות כך מתמוססת המטרה למקד בספר התורה את תשומת הלב של המתפללים. ברור מאליה כי דבר זה אינו ראוי.

כאמור, ההגבהה נועדה לתת לתורה את הכבוד המגיע לה, ולהראות לכל הציבור את ספר

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
[הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף